

Rapport fra Utopiverksted

Hva er det gode liv i Osterøy?

20. mai 2021

Fjordslottet hotell

Av

Ove D. Jakobsen og Vivi M. L. Storsletten

Innhold

1 Forord	3
2 Økologisk økonomi – For bærekraftig samfunnsutvikling	4
3 Dialog som skapende aktivitet	12
4 Resultater fra utopiverkestedet i Osterøy	15
4.1 Fase 1 - Skape	15
4.2 Fase 2 - Handle	18
4.3 Fase 3 - Vurdere.....	19
5 Oppsummerende konklusjon	20

1 Forord

Utopiverkstedet i Osterøy var det andre i en serie på åtte i samarbeid med KLP og KS partnerskap for Radikal innovasjon. Utgangspunktet for partnerskapet er behovet for å utvikle nye løsninger for samfunnet knyttet til de store utfordringene vi står overfor de neste tiårene. Det handler om en aldrende befolkning, klima- og miljøproblematikk, behovet for et mer inkluderende samfunn, synkende produktivitetsutvikling og strammere økonomiske rammebetingelser. Mens prognoser presenterer hvordan fremtiden vil bli basert på tilgjengelig informasjon og scenarier tegner bilder av mulige utviklingsbaner beskriver utopier en ønsket fremtid vi vil være med å virkeliggjøre. Det innebærer at i stedet for å spørre «hvordan fremtiden vil bli» er spørsmålet «hvordan vi vil fremtiden skal bli». De åtte planlagte utopiverkstedene utforsker en måte å redusere avstanden mellom befolkning og kommunal ledelse i en nedenfra opp-prosess som dreier seg om å engasjere innbyggerne i arbeidet med å utvikle fremtidssamfunnet. Hvert utopiverksted dokumenteres på film og i en skriftlig oppsummering. De samlede oppsummeringene og en felles oppsummering samles i en rapport fra alle åtte verkstedene. Denne rapporten er den andre i serien.

2 Økologisk økonomi – For bærekraftig samfunnsutvikling

Økologisk Økonomi - For bærekraftig samfunnsutvikling

Innledning til utopiverksted

Professor Ove Jakobsen og Førsteamanuensis Vivi M.L. Storsletten

Senter for økologisk økonomi og etikk, Nord universitet

Utfordringer

For å skape en fremtid som ivaretar alle FNs bærekraftsmål er det viktig at vi tenker og handler sammen til tross for store forskjeller, individuelt og kollektivt. I et utopiverksted representerer kontraster i perspektiver og erfaringer den spenningen som er nødvendig for å forme kreative bilder av fremtidssamfunnet. Deltakelse i utopiverksteder involverer, engasjerer, og inspirerer til å bidra i prosesser der målet er å utvikle grunnlag for et godt liv i velfungerende samfunn innenfor bærekraftige økosystemer. Sannsynligheten for at vi skal engasjere oss og bli medansvarlige i arbeidet med å forme fremtiden er større dersom vi er deltakere i prosessen enn dersom vi er passive tilskuere til det som skjer.

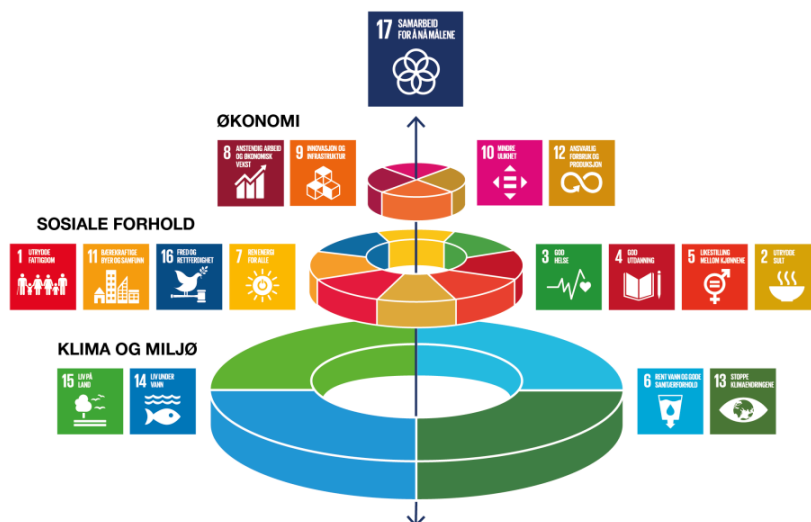
Forskere fra ulike fagområder har i mer enn hundre år advart mot konsekvensene av en samfunnsutvikling der naturen er redusert til en økonomisk ressurs uten egenverdi. Mange har i tillegg påpekt at humanistiske verdier som likeverd og rettferdighet er blitt skadelidende i jakten på økt produksjon og forbruk. Konsekvensen er en dyp økonomisk, økologisk og sosial krise. For å finne en vei mot et fremtidig samfunn preget av livskvalitet for alle, mennesker, dyr og økosystemer står refleksjon over verdier sentralt. I dag er det økende enighet om at det kreves dyptgripende endringer i verdier og systemer.

Våre verdier har stor innvirkning på vår måte å handle på. For å skape omstilling er det derfor viktig å reflektere over egne verdier og å bli bevisst hvilke verdier som er dominerende i samfunnet. På den ene siden preger verdiene utviklingen av samfunnet og på den andre siden gjør vi hele tiden erfaringer som virker inn på våre verdier. For å forstå de utfordringene samfunnet står overfor er det derfor nødvendig å finne ut hvilke verdiprioriteringer som har ført samfunnet i en retning som er på kollisjonskurs med naturen. Utopiverksted er en metode for å utvikle et verdibasert fundament for konkrete handlinger. Formålet med et utopiverksted er å;

- Utvikle en felles forståelse av utfordringene vi står overfor.
- Utvikle en velformulert visjon om fremtidssamfunnet.
- Utvikle en plan for hvordan forandringene skal gjennomføres i praksis

Bærekraftig utvikling

Bærekraft ble i Brundtland-rapporten fra 1987 definert som: «utvikling som tilfredsstiller dagens behov uten å ødelegge for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov». Definisjonen fokuserer på at vi ikke skal gjøre noe som skader fremtiden. Professor Gunnar Tellnes ved UiO gir en definisjon der det positive blir trukket frem som en del av bærekraft. «Bærekraftig utvikling handler særlig om å ta vare på det enkelte menneske, samfunnet og miljøet på en måte som ikke er skadelig eller nedbrytende, men som tvert imot er mer stimulerende, livgivende og utviklende» (Kvammen & Tellnes 2019). Denne positive tilnærmingen kjennetegner arbeidet i et utopiverksted der målet er å finne frem til konkrete handlinger som vi skal gjøre mer av i fremtiden. Det er mer motiverende å arbeide for å fremme positive tiltak enn bare å bli gjort oppmerksom på alt vi skal slutte å gjøre.

Figur 1. FNs bærekraftsmål

FNs bærekraftsmål representerer viktige verdier og prinsipper som det må tas hensyn til i fremtidsrettet samfunnsutvikling. Bærekraftmålene dreier seg om samspillet mellom miljø, samfunn og økonomi. Som det fremgår av figur 1 er det flest målformuleringer med tilknytning til sosiale forhold. Det blir påpekt at mange miljøproblemer skyldes fattigdom, det vil si at bærekraftige samfunn forutsetter rettferdig fordeling av goder og at sosiale forskjeller blir utjevnet. For å løse utfordringene sier bærekraftsmål 17 at samarbeid er en nødvendig forutsetning. Samarbeid er viktig både vertikalt mellom kommuneledelse, bedrifter og befolkning, og horisontalt mellom aktører på samme nivå. Det vil si samarbeid mellom ulike etater i kommunen, mellom bedrifter og organisasjoner, og mellom individer.

En undersøkelse fra Det Norske Veritas viser at det kreves grunnleggende endringer på flere områder for at det skal være mulig innfri FNs bærekraftsmål innen 2030.

NEW YORK/OSLO (VG) I en ny, omfattende rapport slås det fast at ingen av FNs bærekraftsmål vil være oppfylt innen «fristen» 2030, med mindre innsatsen skjerpes betydelig.

AV: ALF BJARNE JOHNSEN UTVIKLING: SONDRE NILSEN

Rapporten er utarbeidet av analytikere i DNV-GL, Det Norske Veritas.

For å skape en fremtid som ivaretar alle FNs bærekraftsmål er det viktig at vi lærer å tenke og handle sammen til tross for store forskjeller, individuelt og kollektivt. I et utopiverksted representerer kontraster i perspektiver og erfaringer den spenningen som er nødvendig for å forme kreative bilder av fremtidssamfunnet. Deltakelse i utopiverksteder involverer, engasjerer, og inspirerer mennesker til å bidra i dynamiske prosesser der individuelt og felles potensial blir tydeliggjort og konkretisert. Målet er å utvikle lokalsamfunn og regioner som gir grunnlag for høy livskvalitet i en bærekraftig natur. I følge Aristoteles, Maslow og Seligman inneholder livskvalitet tre nivåer;

- Et behagelig liv – alle grunnleggende behov er tilfredsstilt
- Et godt liv – mulighet til å utnytte mest mulig av sitt potensial
- Et meningsfullt liv – bidra til å virkeliggjøre verdier utenfor seg selv

Vi finner mye av den samme forståelsen igjen i NOU 25 2020: «Det handler om Norge – Bærekraft i hele landet». Det blir påpekt at målet for utviklingen er å utvikle det gode samfunnet, og ikke vekst i seg selv. For å forankre slike kvalitative mål må enkeltkommuner ta ansvaret for sin egen utvikling, basert på egne ressurser. Lokal identitet er viktig for folks trivsel og virker mobiliserende på lokalt engasjement. For å lykkes er det påkrevet med utvikling og testing av helt nye virkemidler og politikk, noe som ikke nødvendigvis handler om økte ressurser, men om en gjennomgripende dialog og praktisk utprøving av nye typer virkemidler. Konklusjonen er at det er et stort behov for nytenkning.

I rapporten «Erfaringer fra nærdemokratiske ordninger i Norden» (NIBR) finner vi en tilsvarende forståelse av livskvalitetssamfunnet. Deltakelse i nærdemokrati gir mulighet til å påvirke utviklingen og er en kilde til selvrealisering. Mer deltakelse og engasjement i lokalbefolkningen forutsetter at det finnes åpne møteplasser for folk som vil være med å utvikle lokalsamfunnet. Uformelle samarbeidsgrupper åpner for utvikling av nye former for deltakelse, som bidrar til å reformere tankemåte og kultur i kommunene. Gjennom dialogbaserte nettverk er det mulig å utvikle en helhetlig og tverrsektoriell arbeidsmåte.

Utopiforskning

Utopiforskning gir grunnlag for å finne nye radikale (i betydningen grunnleggende) løsninger på de utfordringene dagens samfunn står overfor. Begrepet utopi ble lansert på 1500-tallet i boken *Utopia* av Thomas More. More definerte utopi som *et annet sted*. For å forstå samtiden mente han at vi måtte betrakte utfordringene utenfra ved å beskrive et alternativ samfunn.

I dag er Professor Ruth Levitas ved University of Bristol kjent for sine bidrag innenfor moderne utopiforskning. Inspirert av hennes bøker og artikler argumenterer vi for at spenningen mellom *det som er* (ideologi) og *det som kan bli* (utopi) gir energi og retning i endringsprosessene.

IDEOLOGI	↔	UTOPI
Det som er	↔	Det som kan bli
Aktualitet	↔	Potensial

Tabell 1. Ideologi og utopi

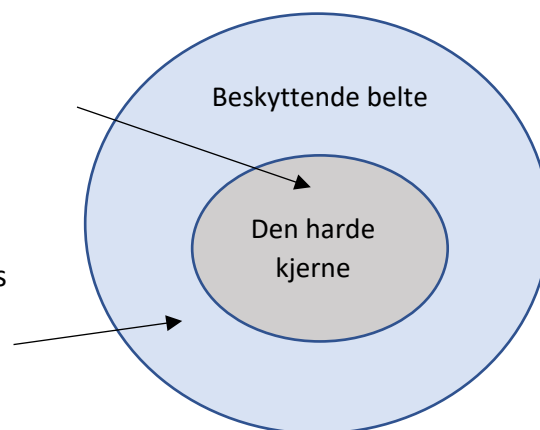
Spenningen mellom ideologi og utopi har nært slektskap med den greske filosofen Aristoteles skille mellom aktualitet og potensialitet. Utgangspunktet er at alle mennesker har potensial for utvikling. Det samme gjelder for samfunnet. Det vil si at ethvert lokalsamfunn har potensial for utvikling, utfordringen består i å beskrive og konkretisere potencialet. Dette er kjernen i utopiverkstedet.

Utvikling kan være evolusjonær, bevege seg med små skritt, eller revolusjonær, der endring skjer gjennom store sprang. Den ungarske vitenskapsfilosofen Imre Lakatos fremstilte forskjellen mellom evolusjonær og revolusjonær utvikling ved å skille mellom *den harde kjerne* og *det beskyttende belte* i et system.

Den harde kjerne representerer de prinsippene og verdiene som det ikke kan stilles spørsmål ved uten at selve systemet bryter sammen. Endringer i *det beskyttende belte* bidrar til å sikre at prinsippene og verdiene i *den harde kjerne* blir holdt uforandret.

Hard core – Teorier, begreper, forutsetninger som tas for gitt og som det ikke stilles spørsmål ved uten at paradigmet er truet

Protective belt – Teorier og begreper som kan endres for å beskytte “hard core”

Figur 2. Evolusjonær og revolusjonær utvikling

Konkret vil det si at dersom vi for eksempel godtar at vekst i forbruket av naturressurser ikke er mulig på en klode som ikke vokser kan vi redde prinsippet om fortsatt vekst ved å gjøre endringer i det beskyttende belte og satse på grønn vekst i stedet. Hvis en slik endring er tilstrekkelig til å løse problemene kalte Lakatos løsningen for progressiv. Dersom endringer bare tilslører problemene uten gjøre noe med årsakene kalte Lakatos løsningen degenererende (skadelig).

Grønn økonomi

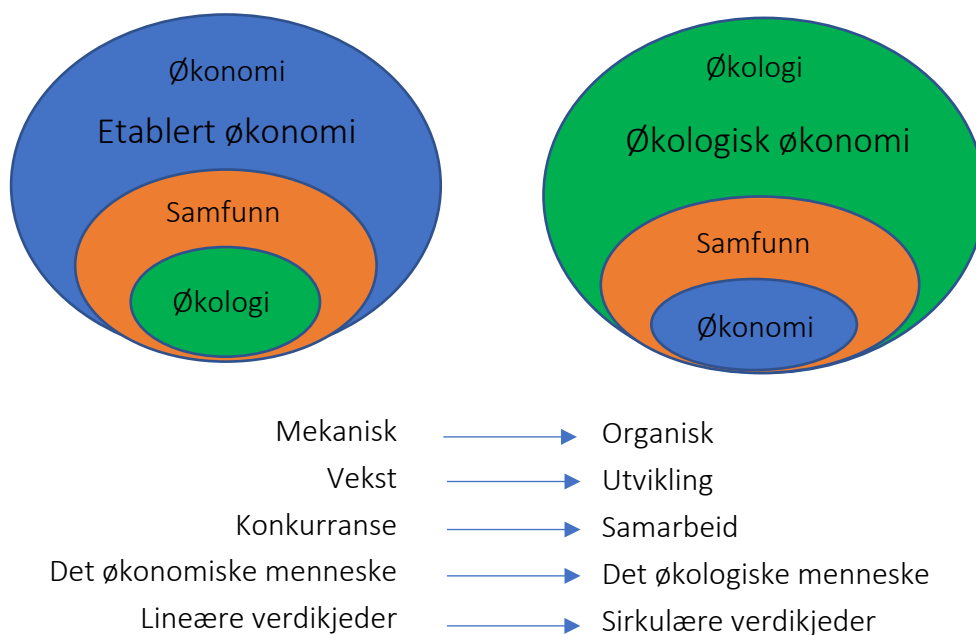
Mange forskere har påpekt at grønn økonomi kan beskrives ved å vise til endringer i det beskyttende belte uten at det stilles spørsmål ved den harde kjerne i dagens dominerende økonomi. I følge den kanadiske økonomen William Rees har grønn økonomi i liten grad bidratt til å løse de store miljøutfordringene. I stedet har Grønn økonomi ført til at problemene er tilslørt av miljøriktige ord og begreper (f.eks. grønn vekst, grønn markedsføring, bærekraftig konkurranse) (Rees 2008). Ut fra Rees perspektiv er løsningen degenererende. Den engelske økonomen Richard Welford påpeker at for å løse dagens utfordringer i tilknytning til økonomisk, sosial og økologisk bærekraft trenger vi en dypere systemisk endring, basert på en endret forståelsesramme (Welford 2007). Med andre ord det kreves en endring av den harde kjerne for å innfri FNs bærekraftsmål.

I overensstemmelse med denne vurderingen hevder vitenskapsfilosofen Paul Feyerabend at ny kunnskap forutsetter at det blir stilt kritiske spørsmål som bryter med etablert teori og metode. Med andre ord for å nå målene som er beskrevet i FNs bærekraftsmål er det ikke nok å justere på teorier og begreper i *det beskyttende belte*, det kreves endringer i *den harde kjerne*. For å forstå og finne løsninger på komplekse utfordringer kan det derfor være nødvendig å stille spørsmål ved vår forståelse av «virkeligheten», eller den konteksten vi legger til grunn for vår forståelse av de utfordringene vi står overfor.

Økologisk økonomi

Økologisk økonomi er et relativt nytt fag i universitetssammenheng, etablert i 1987 (State University Maryland, USA). Faget har imidlertid en lang forhistorie som går helt tilbake til Aristoteles for ca 2500 år siden. Aristoteles mente at økonomiens oppgave er å forvalte jordens ressurser til beste for menneskene uten å forstyrre naturens orden. Han advarte mot at pengeøkonomien (krematistikk) skulle bli for stor i forhold til realøkonomien (oikonomia/ husholdning med ressurser). I dag har handel med penger en dominerende posisjon innenfor den globale økonomien. Økologisk økonomi stiller spørsmål ved flere forutsetninger i *den harde kjerne* i dagens økonomi. Det gjelder for eksempel målet om vekst og konkurranse. Selv om det finnes ulike tolkninger av økologisk økonomi er det flere fellestrekk.

- Økologisk økonomi er et interdisiplinært fagfelt som undersøker samspillet mellom økonomiske, økologiske og sosiale systemer fra flere perspektiver
- Økologisk økonomi balanserer mellom tilfredsstillelse av vitale menneskelige behov og planetens økologiske bærekraft
- Ved å stimulere utvikling av ferdigheter, relasjoner, kulturelle og sosiale aktiviteter blir livskvalitet viktigere enn økt materiell vekst
- På et overordnet nivå er det viktigste målet for økologisk økonomi å stimulere livsprosesser i sosiale og økologiske systemer

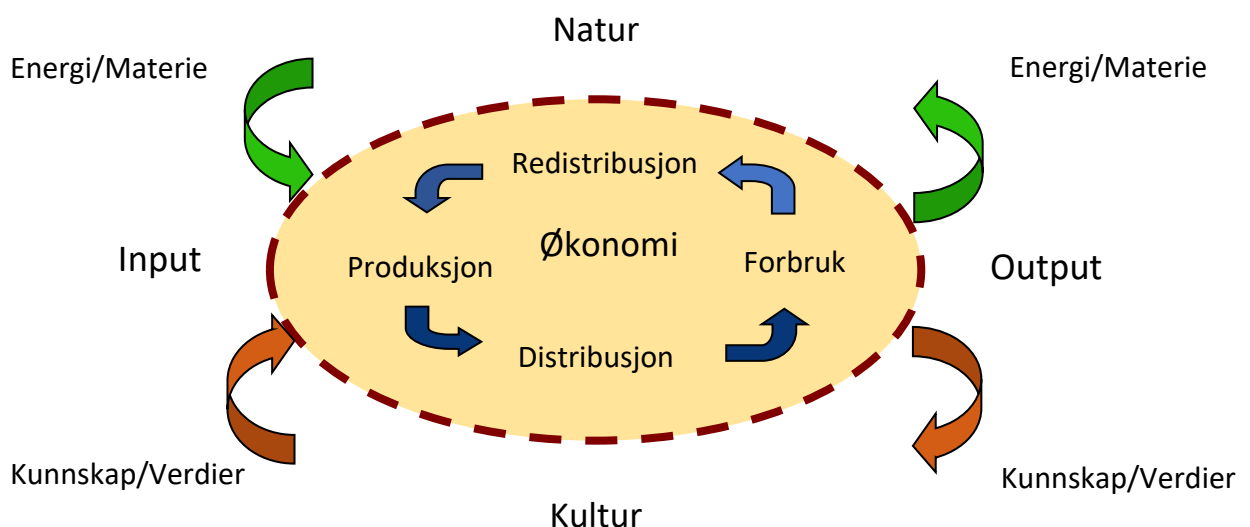
Figur 3. Endring i den harde kjerne

I figur 3. viser vi noen viktige skillelinjer i *den harde kjerne* mellom dagens dominerende økonomi og økologisk økonomi. På et grunnleggende nivå får overgangen fra en mekanistisk virkelighetsforståelse der alt henger sammen i kausale årsak-virkningskjeder til en organisk virkelighetsforståelse preget av levende dynamiske relasjoner store konsekvenser for hvilke prinsipper og verdier som blir grunnleggende i økologisk økonomi.

Ut fra en organisk kontekst blir kvalitativ utvikling viktigere enn kvantitativ vekst. Markedet preges av samarbeidende nettverk i stedet for atomistisk konkurranse. Rasjonaliteten er knyttet til å finne løsninger som tjener fellesskapets beste (det økologiske menneske) i stedet for egosentrisk nyttemaksimering (det økonomiske menneske). Sirkulære verdikjeder erstatter lineære.

Kretsløpssamfunnet

I et økologisk økonomisk perspektiv har kretsløpsløsninger en sentral posisjon. For det første er kretsløpet mellom økonomi og natur er tilpasset økosystemenes «source» og «sink» kapasitet. Det vi si at økosystemene setter grenser for hvor store mengder ressurser som kan tas ut og hvor mye avfall som kan tilbakeføres uten å gjøre skade. I tråd med Tellnes definisjon av bærekraft skal samspillet mellom økonomi og natur gi mer liv til både natur og økonomi. Dersom samspillet mellom økonomi og natur skal ha positiv innvirkning på økosystemene kreves det mer enn å redusere negativ påvirkning. Det som hentes ut av økosystemene må føres tilbake i en form som går inn i naturens egne kretsløp på en positiv måte.

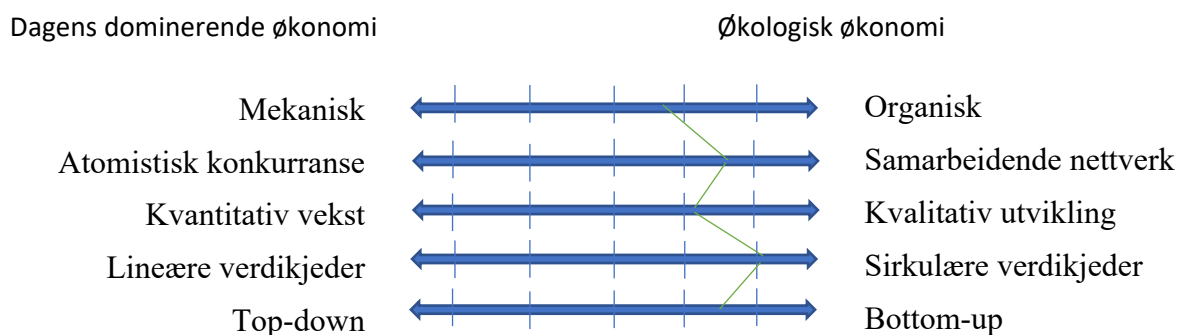

Figur 4. Kretsløpsøkonomi

For det andre må det utvikles systemer for ombruk og gjenvinning av naturressurser innenfor økonomien. Det vil si at ulike avfallsfraksjoner, papir, plast, metall m.m. blir gjenvunnet og brukt på nytt. På denne måten reduseres behovet for bruk av jomfruelige naturressurser og det skapes mindre avfall som går tilbake til økosystemene.

For det tredje viser kretsløpet mellom økonomi og kultur til at enhver form for økonomisk aktivitet forutsetter kunnskap og verdier. Det som går tilbake til kulturen er økt kunnskap og mer bevisst forhold til verdier. Forutsetningen er at det utvikles rutiner for refleksjon over de erfaringene. Kretsløpsøkonomien illustrerer dermed på en enkel måte hvordan de tre kretsløpene må samstemmes for å innfri intensjonene i FNs bærekraftsmål.

For å vurdere i hvilken grad ulike prosjekter tilfredsstiller kravene til økologisk økonomi stiller vi spørsmål ved om det aktuelle prosjektet tilfredsstiller noen definerte kriterier; bidrar det til å videreutvikle samarbeidende nettverk med fokus på det felles beste, eller er det utelukkende fokusert på økt inntjening for den enkelte aktør? Et annet kriterium er om prosjektet bidrar til kvalitativ utvikling, eller om det ensidig stimulerer kvantitativ vekst? Bidrar prosjektet til å utvikle livskraftige kretsløpsløsninger, eller er det forankret i en lineær input-output modell? Er interessentene med i planlegging og beslutninger (nærdemokrati) eller er prosjektet styrt av ledere som overlater utførelsen til de ansatte (hierarkier)? Helsefremmende arbeidsliv forutsetter for eksempel at det stimuleres til bottom-up prosesser.

Figur 5. Kriterier for å vurdere prosjekter i lys av økologisk økonomi

Listen over kriterier ikke endelig, det vil si at i mange sammenhenger er det relevant å ta med flere for skaffe et relevant bilde av prosjektets kvaliteter. I andre sammenhenger kan noen av kriteriene nevnt i figuren være mindre relevant og dermed tas bort. Figuren viser også at det ikke er snakk om enten/eller, men glidende overganger.

I FN rapporten «Wake up before it is too late» finner vi eksempler på prosjekter som tilfredsstiller kravene til økologisk økonomi. Det kan være å sette i verk tiltak som;

- Minimerer materielt forbruk og maksimerer livskvalitet
- Stimulerer beslutninger som fremmer det felles beste
- Utvikler matvaresystem som ivaretar hensynet til jord, planter, dyr og mennesker
- Etablerer desentraliserte kretsløpsløsninger for alle materialer
- Fremmer småskala teknologi
- Utvikler lokalsamfunn preget av mangfold

Etter denne innledningen, der vi har vist eksempler på hvordan fremtidsbilder som beskriver økonomi forankret i økologiske rammebetingelser kan skape spenning i forhold til dagens situasjon, gir vi en kortfattet orientering om hvordan dialog kan bidra til å skape energi og retning i endringsprosessene. Eller mer konkret, hvordan kan vi bruke utopiverksted som metode for å skape et bilde av et fremtidig samfunn som vi ønsker å bidra til å virkeliggjøre.

3 Dialog som skapende aktivitet

Et utopiverksted er satt sammen av ulike former for dialog. Det er viktig å poengtere at dialog i denne sammenhengen er mer enn det å snakke sammen. De forskjellige formene for systematisk dialog har ulike funksjoner.

Hvorfor er dialog viktig? Dialog mellom mennesker som representerer mangfoldet av innbyggere i et lokalsamfunn muliggjør bevisstgjøring av verdier og utvikling av ideer basert på deltakernes egne erfaringer. Dersom deltakerne representerer sivilbefolkningen, næringslivet, kulturlivet, undervisning (barnehager, skoler og universiteter), frivillige organisasjoner, kommunens administrasjon og politikere ligger det til rette for utvikling av spennende prosjekter. Når prosjektene ses i sammenheng er det også mulig å oppnå synergieffekter som stimulerer helhetlige og dynamiske løsninger. Dialog bidrar dermed til å utvikle samarbeidende nettverk som er selve nerven i livskraftige lokalsamfunn.

Dialog kan forstås både som et middel og som et mål i seg selv. På den ene siden er dialog et virkningsfullt middel til å finne løsninger på aktuelle problemstillinger og på den andre siden er dialog et mål i seg selv fordi den representerer bindemidlet i samfunnet. For å finne løsninger som tjener fellesskapets beste er det en forutsetning at samfunnet fungerer som en integrert helhet og ikke bare er summen av aktører som prioriterer egeninteressene. Gjennom dialogbasert samspill utvikles det sterke relasjoner som fremmer fokus på fellesskapet. Som

vi har vært inne på tidligere vil vi innenfor en organisk virkelighetsforståelse se at vi allerede er knyttet sammen med hverandre og med naturen gjennom ulike relasjoner. Vi står for eksempel i et relasjonelt forhold til naturen ved at luft, vann og mat sirkulerer mellom naturen og alle levende organismer. Mellommenneskelige relasjoner utvikles gjennom dialog, noen ganger på måter som overskrider språket. I et utopiverksted synliggjøres disse relasjonene og gjør oss mer bevisst hvilke verdier som er viktige for å utvikle livskraftige og bærekraftige samfunn.

Gjennom strukturerte dialogmetoder arbeider vi oss gjennom forskjellige innsikter, oppfatninger og synspunkter. Målet er å utvikle en helhetlig og dynamisk forståelse av det kollektive potensialet. I neste omgang betyr det at det blir utviklet et bedre kunnskapsgrunnlag og en felles kontekst for å forstå individuell og kollektiv handling. Viktige prinsipper for en konstruktiv dialog er likeverd og gjensidig respekt. Noe som innebærer at vi aksepterer at alle, uavhengig av alder, kulturell bakgrunn, kjønn og alder bidrar med erfaringer som er viktige i prosessen med å finne frem til det som forener og gir retning mot fremtidssamfunnet.

En konstruktiv dialog forutsetter at deltakerne både har evne til å formulere klare utsagn og til å lytte. Det vil si å ta innover seg det som blir sagt. Evnen til å lytte uten fordommer krever at vi har en genuin interesse for andre parter synspunkter og er interessert i forstå bakgrunnen for disse. Å stille seg åpen med en reflekterende holdning til egne verdier og holdninger er sentralt i denne sammenhengen. I dialogisk praksis får vi økt innsikt i hvordan menneskene i vårt lokalsamfunn opplever virkeligheten, det gir oss økt mulighet til å utvikle en felles forståelse av hvilke verdier som gir grunnlag for en felles meningssammenheng.

Vi kan eksempelvis bruke metaforer og språklige bilder som illustrerer viktige begreper som virkelighet, kunnskap og meningen med livet: La oss si at livet noen ganger kan forstås som det å gå langs en vei, kanskje med noen krappe svinger, en veksling mellom bratte oppoverbakker og nedoverbakker. Ikke alltid står målet klart frem i horisonten. Det er også mulig å se for oss at hver enkelt av oss ror alene i en båt, på et hav som kan være smult og stille, eller med brått sjø og problemer med å finne fyrlykten som vi orienterer oss etter. Livet kan andre ganger oppleves som utfordringer knyttet til å klatre til topps på et høyt og utilgjengelig fjell. Vi kjenner også til språklige bilder hvor livet er en kamp der den sterkeste vinner. Noen vil også kunne tenke sin egen relasjon til omverdenen som et spill der det er viktig å kjenne reglene, for å kunne gjøre bruk av alle muligheter som finnes der ute. Slike bilder kan være nyttige når vi skal forklare livet i lokalsamfunnet. Kierkegaard formulerte det slik: Livet kan bare forstås baklengs, men det må leves forlengs».

I utopiverkstedet kan vi billedlig se for oss et landskap, og i dette landskapet er vi mennesker, i kontinuerlig dialog med hverandre, med de samfunnsstrukturer vi er omgitt av og med den naturen som danner den fysiske rammen for våre aktiviteter. Utopiverkstedet tar utgangspunkt i at opplevelsen av individuelt og kollektivt potensial utvikles ved å dele

fortellinger basert på våre egne erfaringer (narrativer). Vi skaper mening gjennom å kontinuerlig konstruere og rekonstruere fortellingene om hvem vi er og hvor vi står i forhold til verden rundt oss. Vi inngår i nye relasjoner, nye sammenhenger, der nye perspektiv trer frem og nyanserer fortellingene.

En gruppe mennesker på et utopiverksted kan da forstås som en mosaikk av personlige fortellinger der også fortellinger om kulturen og naturen og det samfunnet vi lever i blir gjort tydelig. Gjennom dialog bringer vi inn våre fortellinger fra levde liv, øker vår forståelse for spenningen mellom nåtiden og det fremtidsbildet vi skaper. På denne måten vil fortellingene legge grunnlag for bilder av et fremtidig samfunn som vi ønsker å bidra til å virkeliggjøre.

Utopiverkstedet inneholder også en konkretisering av fremtidsbildene i praktiske prosjekter som deltakerne selv tar ansvaret for å utvikle og gjennomføre. Ofte er det behov for dialog både vertikalt og horisontalt. Samspillet mellom innbyggere og kommuneadministrasjon og politikere (horisontalt samarbeid) bidrar til å styrke nærdemokratiet og fører til økt medansvar for å virkeliggjøre utopiene. Gjennom vertikalt samarbeid, er det mulig å finne frem til hvordan prosjektideene kan utvikles i sammenheng for dermed å finne synergieffekter. På denne måten øker sannsynligheten for at prosjektene blir satt ut i livet.

Tilslutt: Konsekvensen av at utviklingen hele tiden er i bevegelse er at utopiverkstedet bare er en hendelse i en prosess. Det vi kommer frem til i dagens utopiverksted må følges opp med nye møter der ulike former for dialog kan benyttes.

I forbindelse med gjennomføringen av de ulike fasene i utopiverkstedet i Osterøy gir vi en mer utførlig beskrivelse av den konkrete prosessen.

4 Resultater fra utopiverkestedet i Osterøy

Vi har utviklet utopiverksted inspirert av en lang tradisjon som strekker seg fra Thomas More's *Utopia* (1516), via Karl Mannheim's *Ideology and Utopia* (1936), Paul Ricoeur's *Ideology and utopia* (1986) til Ruth Levitas' *Utopia as method* (2013) kombinert med ulike tilnærminger til dialog i praksis. Formålet med et utopiverksted er å legge til rette for dialogiske prosesser som frigjør energi og retning i endringsprosesser, individuelt og kollektivt.

På et overordnet nivå kan vi si at alle former for endring forutsetter at det blir etablert spenning mellom det som er og det som kan bli. Metoden er forankret i en aksept av at dialogbaserte relasjoner er viktige kjennetegn ved alle former for liv, også levende samfunn. Mennesker er fysisk forbundet med økosystemene gjennom luft, vann og jord og som sosiale vesener er vi knyttet sammen gjennom ulike former for kommunikasjon. Som vi har vært inne på tidligere er dialogbasert samspill viktig for utviklingen av felles forståelse av sosiale normer og verdier. Gjennom praktisering av utopiverksteder i organisasjoner, bedrifter og lokalsamfunn blir livskraftige nettverk utviklet med basis i konstruktiv kommunikasjon mellom engasjerte mennesker.

4.1 Fase 1 - Skape

Fase 1 er inspirert av Sokratiske dialog der hensikten er å nærme seg svaret på et allment spørsmål gjennom refleksjon over deltakernes egne fortellinger. Antall fortellinger avhenger av størrelsen på gruppen og hvor lang tid vi har til rådighet. Fortellingene skal være basert på egne erfaringer. Vi begynte med å stille spørsmålet; hva kjennetegner det gode liv i Osterøy kommune?

Deretter gikk vi inn i de ulike fortellingene for å finne ut hvilke verdier som er mest sentrale i fortellingene. Gjennom filosofisk refleksjon blir deltakerne enige om hvilke verdier som er felles for alle fortellingene.

Fortellinger:

1. Samlingsplass

Jeg gikk ofte på Valestrand og snakket mye med meg selv, ønsket å snakke mer med andre, jeg fikk en ide om å få med barnehage og skole, ungdommer, eldre, samarbeid om prosjekter, som for eksempel lage et grindbygg, insekt-hotell, om planting og dugnad, penger ble tilført prosjektene. Resultatet ble en fin sosial samlingsplass, her samles mange folk, her lever vi det gode liv.

2. Fritidsaktiviteter for ungdom

Skal det være trivsel må ungdommer trives og ha fritidsaktiviteter. Jeg husker i 1995 var det behov for utbedring av idrettsanlegg her, for fotball, lysløype etc, vi ønsker mangfold av idrettsgrener. I dag er det ytret ønsker om motorsport, da må vi ha hjelp fra kommunen, for det krever store areal. Får vi det til kan vi få ringvirkninger hos næring, turisme etc.

3. Fjelltur

Jeg vil fortelle om et bilde – det å gå stien som går bratt opp mot Bruviknipa, når du nærmer deg toppen, kjenner varmen i kinnet, ser solen glitrer i fjorden, har med termos med kaffe, kan sitte ned på toppen og oppleve det gode liv.

4. Sosialt i hagen

Jeg har en historie fra nabolaget, om noe som skjer hver dag for tida, det er nemlig en vei i åsen som går tvers gjennom tomten vår, så alle som er på tur må innom oss. Vi snakker med alle som kommer innom, vi blir kjent, og nå er tomten og hagen vår blitt en samlingsplass, der unger og foreldre møtes og tar en kaffe eller te, det er helt topp og veldig sosialt.

5. Beholde skoletilbud

Jeg hadde ikke bodd her så lenge, skolen var lagt ned og hele bygda jobbet sammen for å opprette skolen igjen, drive selv. Det var et enormt samhold, vi fikk til mye gjennom godt arbeid sammen, som inkluderte både barn og voksne. Resultatet ble en Montessorri-skole som fortsatt er her.

6. Ta vare på ungdommen

For vel et år siden så kom som vi alle vet en pandemi. En konsekvens av det var at barn og unge opplevde psykiske utfordringer, angst og ensomhet. Dette ble satt på dagsorden, vi fikk økt bevissthet omkring temaet, og satset på dette gjennom å snakke med ungdommen, ha ulike samlingspunkt som inkluderer mangfoldet av ungdommene, for eksempel å lage måltider sammen og andre måter å være sammen.

7. Ta inn klesvasken

Jeg var bygutten som kom til Osterøy for 30 år siden, jeg inviterte naboen på kaffe, der nabokona hadde registrert at klesvasken hadde hengt ute noe lenge i ulike værtyper. Hun minnet om at kanskje skal du ta inn klesvasken, jeg opplevde det som omsorg, at hun brydde seg.

8. Distrikt og pandemi

Jeg har noen refleksjoner over året som har gått, bare se hvordan de har det andre steder i verden, og hvordan vi har det. Vi har stor plass, vi treffer hverandre, vi kan si hei til naboen, livet her kan være nesten som før. Da stiller det seg annerledes i mer tettbygde strøk med mer nedstenging. Distriktene er kjempeviktig, vi må sørge for å ha utvikling her, og forberede oss videre til en mulig neste pandemi.

9. Rydding på skulestølen

Da vi gikk i åttende klasse, tok inspektøren oss med til skulestølen for å rydde – det føltes nyttig å få bidra, og vi opplevde mestring.

10. Servicetilbud i nærheten

Det er flott å ha foreldre på 90 + som har god helse, og som har de nødvendige servicetilbud som frisør, lege og butikk nært seg, at de har gode venner, og får den omsorgen de trenger.

11. Det å starte tilbud for den oppvoksende slekt, det er meningsfullt, jeg var med å etablere idrettsbane, med god hjelp fra kommunen, årene etter kom ønsket om skatepark, fikk det også realisert ved hjelp av industrien. Nå vil jeg prøve å få Mitt valg (undervisningsprogram) inn i alle nivå, i barnehagen og i skolen, det handler om barn og unges livsmestring, ved å legge til rette for gode valg.

Fortelling 9. ble valgt som hoved eksempel

Følgende verdier beskriver kjernen i fortellingen

- Inkludering
- ansvar
- motivasjon
- skaperglede
- plass i/en del av naturen
- samarbeid
- på tvers av generasjoner
- samhold
- tradisjon
- mentor
- samskaping

Ut fra fortelling 9 utgjør følgende fire verdier kjernen i det gode liv i Osterøy
Resultat runde 1.

- Samskaping
- Tradisjon
- Ansvar
- Plass i/del av naturen

Listen utvides med følgende verdier etter gjennomgang av de øvrige fortellingene

- Møteplass
- Lytte
- Glede
- Ro

- Godt naboskap
- Uformell
- Aktivitet
- Tillitt
- Engasjement
- Mangfold
- Omsorg
- Trygghet
- Praktisk
- Mestring

Etter å ha konfrontert de fire punktene fra runde 1 med de nye verdiene ble deltakerne enige om å konkludere med følgende punkter:

Resultat runde 2:

- Omsorg
- Trygghet
- Samskaping
- Plass i/del av naturen
- Mestring

Som det fremgår av oversikten ble det noen endringer i den opprinnelige listen over kjernebegreper/verdier når erfaringene fra alle fortellingene ble vurdert i sammenheng.

Omsorg, trygghet og samskaping representerer en viktig del av det gode liv, i tillegg er det å være en del av naturen og mestring viktige verdier i arbeidet med å utvikle fremtidssamfunnet i Osterøy.

4.2 Fase 2 - Handle

Fase 2 er inspirert av Open Space metoden der fokus er rettet mot deltakernes egne prosjektideer. I Utopiverkstedet er utfordringen å sette verdiene fra fase 1 om til praktisk handling. Prosessen startet med at deltakerne fikk i oppgave å formulere konkrete prosjekter som inkluderer en eller flere av de aktuelle verdiene. Antall prosjektideer må ikke være flere enn at det blir 3-4 personer i snitt i hver gruppe. I Osterøy endte vi opp med 3 prosjekter. Prosjektideene ble presentert for de øvrige deltakerne og skrevet ned på A3 ark som ble hengt opp på veggen. Etter at deltakerne hadde studert temaene valgte de hvilken gruppe de ønsket å delta i. På denne måten etablerer gruppene seg selv gjennom valg av hvilke prosjekter de

ønsker å være med å utvikle. Den som formulerte prosjektideen leder gruppearbeidet, gjør notater og legger frem resultatene i plenum.

Følgende prosjekter ble foreslått som tiltak for å fremme de verdiene som ble utviklet i fase 1.

Prosjektideer

- Nærmiljøpark
- Gamle og nye håndverkstradisjoner og nyttig kunnskap
- Sosiale bygdetreff

4.3 Fase 3 - Vurdere

Utopiverkstedet avsluttes med at hver gruppe legger frem sine prosjektideer i plenum. Nå har alle mulighet til å kommentere og gi innspill til innholdet i de ulike forslagene og til hvordan prosjektene kan settes ut i livet. I fase 3 er utfordringen å finne frem til løsninger på hvordan de ulike prosjektene kan samordnes og styrke hverandre. Med andre ord hvordan de enkelte prosjektene kan utvikles i fellesskap for å konkretisere verdiene fra fase 1.

1 Nærmiljøpark

Et sosialt bærekraftig lokalsamfunn må ha på plass ordninger og strukturer for aktiviteter i fellesskap, der alle uavhengig av alder, kjønn og funksjonsevne kan delta. Vi har en plan for et område, ved Husavatnet i Lonevåg, der barn og ungdom kan møtes, være i aktivitet, kjenne på trygghet og inkludering. Et område som er tilrettelagt for å skape motivasjon og lyst til aktivitet. Barn og unge trenger en plass der de kan treffes og «henge».

Med en nærmiljøpark med fokus på lek, moro, glede og lyst over å være i aktivitet vi vi kunne legge mye av grunnlaget for et inkluderende og robust lokalsamfunn, der alle kan oppleve tilhørighet. Det vil også kunne motvirke inaktivitet, hindre utenforskap, og forebygge ensomhet og psykiske utfordringer.

For å få dette til må vi ha gode samskapingsprosesser, vi ønsker samarbeid mellom ulike interessentgrupper. Alle nivåer i skolen, elevråd, ungdomsråd i Osterøy, grenderådet ved Husavatnet, og idrettsrådet inkluderes i denne prosessen. Det er allerede søkt om midler, så må det prosjekteres, det må settes sammen en gruppe som finner ut hva kan vi få til på området. Det blir også viktig å finne ut hvem skal ha ansvaret for vedlikeholdet av parken; det mest nærliggende er at de som vil bruke det mest (ungdom og skoleelever m.m) tar en stor del av ansvaret for vedlikehold og utvikling. Husavatnet nærmiljøpark kan bli en integrert hjørnestein i lokalsamfunnet, utover de mer tradisjonelle idrettsanleggene som allerede finnes.

2 Gamle og nye håndverkstradisjoner og nyttig kunnskap

Det er viktig med opplæring og vedlikehold av gamle og nye håndverkstradisjoner, kunnskap som gir nytteverdi, arrangere dager og kvelder der man lærer noe som kan brukes til noe. For eksempel kan vi ha en åpen gård der vi kan lære om gamle teknikker, det være seg å lære seg å smi, slipe ljå, spikke treverk, bruke motorsag. En kveld kan man få hjelp til å reparere verktøy. Man kan også hjelpe med i hagelaget, slå gress eller lære hvordan man kutter frukttrær. Vi kan ha fokus på hvordan vi kan ta vare på ting fremfor kjøpe nytt ved å arrangere reparasjonsverksted, her kan vi lære mer om å sy og for eksempel sette inn nye glidelåser etc. Bondekvinnelaget kan bidra med kurskvelder med matlaging i henhold til gamle tradisjoner. Vi kan også ha flerkulturell matkveld, der innvandrerkvinner kan lære bort sine kunnskaper om matlaging og dermed bidra til større mangfold. Informasjon om arrangementene er sentralt, at den når frem til alle, og det er spesielt viktig å nå frem til ungdom med informasjon om disse mulighetene. For utvikling av mer teknisk kunnskap om for eksempel markedsføring av tingene som skjer i kommunen kan vi kan ha kurs om hvordan vi kan lage filmer som kan legges ut på sosiale medier. Hyppigheten på de ulike arrangementene kan gjerne være en gang i måneden.

3 Sosiale bygdetreff

Vi vil lage møteplasser og styrke samhold, der vi ikke har kafeer eller andre former for møteplasser. Vi kan la oss inspirere av og oppfordre til å organisere slik som i Klyvikja. Her kan vi ha aktiviteter som gjør at vi samler oss. Vi kan benytte skolebygg på kveldstid der foreldre, barn, familier med barn i alle aldre kan bygge relasjoner og bli bedre kjent. Vi kan ha bildeutstilling og andre tilstelninger. Vi kan og bruke den gamle fotballbanen på Bruvik til motorcross bane, og rekonstruere banen til nye interesser og behov hos dagens ungdom og dermed ha en arena der de som er interessert i dette kan treffes. Prosjektet og undervisningsopplegget «Mitt valg» kan integreres i aktivitetene på møteplassene ved å koples til barnehager og skoler i bygdene.

5 Oppsummerende konklusjon

Innledningsvis refererte vi til positiv psykologi som viser at alle mennesker og alle lokalsamfunn har potensial for utvikling. Formålet med et utopiverksted er å tydeliggjøre noen av de mulighetene som er tilstede og å bidra til å utvikle konkrete handlinger som virkeliggjør potensialet. Prosessen er forankret i deltakernes egne erfaringer. Ideen er at når vi er medskapende blir vi også medansvarlige for at prosjektene kommer i gang og blir gjennomført.

Utopiverkstedet i Osterøy viser at deltakernes fortellinger inneholder mange interessante verdier og en dyp forståelse for hva som er viktig i forbindelse med utviklingen av et levende fremtidssamfunn. Fortellingene beveger seg i stor grad på de øverste nivåene av det positiv

psykologi betegner som «livskvalitet». Det vil si verdier som viser til «det gode liv» (trygghet, mestring) og «det meningsfulle liv» (omsorg, samskaping, plass i/del av naturen). Med andre ord verdier som viser til utvikling av eget og felles potensial. At verdier knyttet til «et behagelig liv» (tilfredsstillelse av grunnleggende behov) i liten grad blir nevnt skyldes at sannsynligvis at de fleste tar det for gitt. Det forteller oss at vi lever i et samfunn der den materielle velferden er høy.

Verdiene ble konkretisert gjennom forskjellige prosjekter. «Nærmiljøpark» vil skape møtested i trygge omgivelser og «Gamle og nye håndverkstradisjoner og nyttig kunnskap» fokuserer på kultur- og naturbaserte verdier, og det å legge til rette for å gjøre ting sammen på tvers av generasjoner. «Sosiale bygdetreff» skaper samhold og fellesskap gjennom egne arrangementer ute eller inne.

Et utopiverksted er ikke en engangshendelse, det er viktig at de prosessene som er satt i gang blir fulgt opp av initiativtakerne og at det blir lagt til rette for at prosessene kan fortsette. Det er også viktig at prosessen med å utvikle verdier og prosjekter er kontinuerlig. Utopiverkstedet gir energi og retning, som hele tiden må fornyes. Det betyr at samspillet mellom «bottom-up» initiativer og «top-down» tiltak ses i sammenheng. Konkret vil det si at for at prosjektene skal lykkes kan kommunal støtte være avgjørende. Det kan dreie seg om økonomi men svært ofte er det også snakk om andre former for støtte. Samspill mellom initiativtakerne og næringsliv er også aktuelt. Det har vist seg at prosjekter der alle impliserte parter har fokus på utvikling av lokalsamfunnet mer enn egennytte har mye større sjanse som lykkes enn samarbeid der alle stiller krav til «what's in for me».

Til slutt litt om de begrensningene som var knyttet til utopiverkstedet i Osterøy.

Utopiverkstedet var preget av de begrensningene som fulgte av koronapandemien, dvs maksimum 30 deltakere, med en meters avstand. Dialogen fungerte imidlertid tilfredsstillende til tross for de strenge reglene vi måtte forholde oss til.

Utopiverkstedet ble avsluttet med at deltagerne svarte på et spørsmålsskjema knyttet til deltakelsen i utopiverkstedet. På en skala fra 1 til 7 svarte 47,4 % av deltakerne 5, 6 og 7 at deltakelse på utopiverkstedet hadde bidratt til økt forståelse for de utfordringene lokalsamfunnet står overfor. På spørsmål om de er enige om at det finnes et stort potensial for utvikling i lokalsamfunnet svarte 100% på de to (6 og 7) høyeste svaralternativene. 57,9% av deltakerne har fått et klarere bilde (5, 6 og 7) av hvordan de ønsker at fremtidens samfunn skal være. 94,8% sier at det bildet av fremtidens Osterøy stemmer (5, 6 og 7) med deres egne ønsker. 94,8% mener det mulig (5, 6 og 7) å gjennomføre prosjektene i praksis. 68,4% sier at det er sannsynlig (6 og 7) at de vil bidra aktiv gjennomføringen. Resultatene viser at det er stort potensial for å utvikle prosessene videre i Osterøy. Det er små kjønnsforskjeller på alle spørsmålene. Kvinner er litt mer positive på alle spørsmålene. Initiativet til å gjennomføre utopiverksted som del av prosjektet «Alle vil bo på Osterøy»,

samt deltakelsen fra kommunens representanter på utopiverkstedet viser at lokaldemokratiet har gode utviklingsmuligheter i Osterøy.